

Олексій Бринцев

кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Господарського суду Харківської області
(м. Харків, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0615-5356>
jetvasil@gmail.com

УДК 346.91, 347.7

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИНЦИП ОПЕРАТИВНОСТІ ГОСПОДАРЬСЬКОГО СУДОЧИНСТВА В КОНТЕКСТІ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. В Україні у процесі реалізації політики універсалізації судового процесу відбулася уніфікація принципів (основних засад) господарського, цивільного та адміністративного судочинства. Це, з одного боку, дало змогу усунути значну кількість перешкод у доступі до правосуддя, викликаних штучними розбіжностями, що існували між процесуальними кодексами. З другого боку, в результаті цієї політики спеціальні види судового процесу втратили частину своїх специфічних властивостей, а з ними – можливостей і переваг. Зокрема, був фактично скасований основоположний галузевий принцип господарського процесу – принцип оперативності (простоти, економічності).

Стаття присвячена аналізу причин появи в господарському процесі принципу оперативності (простоти, економічності) та наслідків його скасування під час політики універсалізації судового процесу.

Метою статті є аналіз причин появи принципу оперативності (простоти, економічності) в господарському процесі, його ролі, наслідків скасування та з'ясування питання про необхідність відновлення.

Доводиться, що принцип оперативності є специфічною природною історично обумовленою ознакою процедури вирішення правових спорів у галузі економіки. Встановлено, що основною причиною запровадження принципу оперативності в судовий процес була необхідність вирішення комерційних спорів у максимально стислих строках. Це необхідно з огляду на те, що за сторонами цих спорів стоять передусім публічні інтереси всього суспільства і держави. Обґрунтовується, що спрощення правового регулювання судового процесу є запорукою його оперативності і, як наслідок, ефективності. З'ясовано, що принцип оперативності реалізується не тільки і не стільки за допомогою визначення стислих процесуальних строків, а й за допомогою цілої низки інших процесуальних заходів, котрі в сукупності роблять процес максимально простим, логічним і передбачуваним. Україна успадкувала радянську систему вирішення господарських спорів, що повною мірою відповідала

© Олексій Бринцев, 2018

засадам оперативності. Проте під впливом різних об'єктивних і суб'єктивних факторів у процесі перманентного реформування судової системи принцип оперативності поступово вихолощувався із вітчизняного господарського процесу. Останнім кроком стала судова реформа 2017 р., у результаті якої принцип оперативності був фактично повністю вилучений із господарської процесуальної форми. Аналізуються основні реформаторські рішення, що сформували сучасний господарський процес у відриві від засад оперативності. Робиться висновок про те, що тактичний вигреш від цих нововведень є значно меншим, ніж загальний стратегічний програш у вигляді ускладнення й уповільнення господарського процесу загалом.

Ключові слова: принцип оперативності; судовий процес; універсалізація судового процесу; судова реформа; галузеві господарсько-процесуальні принципи.

Наприкінці 2017 р. в Україні відбувся черговий акт судової реформи. Він був ознаменований набранням чинності Законом України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII “Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів”¹. Аналіз зазначеного нормативного акта та досвід перших місяців його практичного застосування дає змогу сказати, що цей етап реформи має низку як позитивних, так і негативних аспектів стратегічного і тактичного рівнів.

Так, беззаперечно заслуговує на схвалення курс на кардинальне оновлення судового процесу в Україні, адже поточна косметична ретуш процесуального законодавства вже давно вичерпала себе. Особливо це стосується законодавства, що покликане забезпечувати своєчасне та ефективне вирішення правових спорів у галузі економіки – господарського процесуального законодавства.

Схвально слід відгукнутися і про комплексний підхід, застосований у напрямі загальної універсалізації судочинства в Україні. Паралельне переформатування Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) та Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) є запорукою їх системного зв'язку та взаємної узгодженості. Новими редакціями процесуальних кодексів усунуто багато штучних розбіжностей, які значно ускладнювали доступ до правосуддя. Торкнулася універсалізація і процесуальних принципів (засад судочинства). Відтепер у всіх трьох кодексах (ст. 2 ЦПК України, ст. 2 ГПК України, ст. 2 КАС України) вони визначені майже однаково. А більшість

¹ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення: 24.05.2017).

принципів, зокрема й принцип, що безпосередньо впливає на строки розгляду справ (принцип розумності строків), взагалі визначено тотожно. Власне, процесуальні строки так само майже всі уніфіковано².

Зворотнім боком політики універсалізації судочинства стала втрата спеціальними видами судового процесу частини своїх специфічних властивостей, а з ними можливостей і переваг. Так, у процесі реформи був фактично скасований основоположний галузевий принцип господарського процесу – принцип оперативності (простоти, економічності). Цей крок законодавця не може не викликати занепокоєння, адже він свідчить про намагання на процесуальному рівні ігнорувати істотні матеріально-правові відмінності, котрі мають між собою цивільно-правовий, господарський та адміністративний спори. Вилучення цього принципу ставить під загрозу можливість повноцінної реалізації покладеної на господарську ланку судочинства функції – оперативного та ефективного вирішення конфліктів в економіці України.

Питання функціонування судової влади взагалі і принципів господарського (арбітражного) процесу зокрема завжди привертало до себе увагу значної кількості українських, радянських та зарубіжних дослідників, зокрема: Т. Абової, І. Побірченка, А. Добровольського, В. Яркова, В. Анохіна, Д. Притики, А. Осетинського, М. Тітова, В. Беляневича, В. Комарова, В. Резнікової, Л. Ніколенко, С. Васильєва та ін.

Актуальність обраної теми випливає з недостатнього рівня наукової дослідженості та аргументованості законодавчого кроку у напрямку вилучення з числа принципів господарського процесу його провідного галузевого принципу – принципу оперативності (простоти, економічності).

Метою дослідження є аналіз причин появи принципу оперативності (простоти, економічності) в господарському процесі, його ролі, наслідків скасування та з'ясування питання про необхідність відновлення.

Характер справ, що розглядаються господарськими судами, особливості спорів, які виникають у господарській діяльності, значущість швидкого і правосудного вирішення складних конфліктів у сфері господарювання зумовили існування господарських судів разом із судами загальної юрисдикції, а також особливості їхньої процесуальної діяльності, як зазначає Л. Ніколенко³. На думку Д. Притики, загальні суди просто фізично не можуть оперативно вирішувати господарські справи на основі норм цивільного процесу⁴. Таку кількість справ можна ефективно роз-

² 'Строки в нових процесуальних кодексах' (Facebook, 24 Травень 2017) <<https://www.facebook.com/juronline/photos/pcb.370108120101290/370108026767966/?type=3&theater>> дата звернення 24 Травень 2018.

³ Л. Ніколенко, *Господарське процесуальне право України: підручник* (Фенікс 2011) 7.

⁴ Хоча наведена вище теза була висловлена Д. Притикою ще в 2003 р., вона є актуальною і донині, незважаючи на викликаний багаторічним економічним спадом стійкий тренд у бік зменшення

глядати тільки за умови неформалізованої процедури, стислості в термінах і нескладної, але ефективної системи повторного розгляду судових рішень, що притаманне саме арбітражному судочинству⁵. Така позиція про необхідність існування специфічної процесуальної форми для розгляду господарських справ завжди була характерною для представників науки господарського процесу. Поділяють її й деякі прихильники концепції злиття цивільного та господарського (арбітражного) процесів⁶.

І це не дивно, адже існування специфічних особливостей процесуальних відносин природно обумовлено відмінностями у матеріальних цивільно-правових, господарських й адміністративних відносинах, надбудовами над якими є відповідні процесуальні. Різниця у правовій природі вказаних видів матеріальних правовідносин останнім часом не викликає серйозних дискусій і вважається загальновизнаною у вітчизняній правовій доктрині.

Специфічність господарських і господарсько-процесуальних відносин є історично обумовленою. Історія зародження і розвитку торгового права, як матеріальної галузі права і його процесуальної надбудови, переконливо свідчить про те, що причиною їх появи й розквіту була саме простота. В епоху Середньовіччя (особливо у приморських містах, пов'язаних торгівлею з іншими територіями та державами) відбувався бурхливий розвиток ремесел і торгівлі. Географічні та історичні умови у XI–XV ст. зробили Італію торговим посередником між Західною Європою, Азією та Африкою. Більш-менш значна торгівля здійснювалася морем. Торговці не могли дозволити собі довгу судову тяганину. Звичайні ж тогочасні цивільні право та процес не відповідали вимогам швидкості торгового обороту, адже мали доволі архаїчний характер. Велика кількість складних, нелогічних, заплутаних і суперечливих правил, різноманітних формальностей, церемоній і ритуалів унеможливлювали оперативне вирішення комерційних спорів. Тому торговці змушені були виробляти свої власні правила поведінки і процедури вирішення конфліктів – прості, логічні і зрозумілі. Так формувалися торгові звичаї, зароджувалося торгове право. Італійські приморські міста були зацікавлені у залученні торгових потоків до себе, тому вони здійснювали узагальнення, уніфікацію і навіть кодифікацію цих звичаїв, видаючи відповідні міські, консульські та гільдійські статuti. Це був перший, “Італійський”, період торгового права. Завдяки своїй простоті в застосуванні торгове право швидко наростило кількість своїх прихильників і протя-

кількості справ, що розглядаються господарськими судами, і буде ще більш актуальною після виходу економіки України з кризи та відповідного збільшення кількості господарських спорів.

⁵ Д. Притика, *Правові засади організації діяльності органів господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення* (Ін Юре 2003) 40.

⁶ А. Гребенцов, *Развитие хозяйственной юрисдикции в России* (НОРМА 2002) 232.

гом наступних “Французького” та “Германського” періодів поширилося майже на всю Європу. Згодом процес спрощення перекинувся й на інші галузі права. Розпочався так званий процес “комерціалізації цивільного права” – запозичення цивільним правом кращих традицій торгового права. З плином часу винайдений та апробований таким чином принцип оперативності (простоти, економічності) в тому чи в іншому вигляді знаходив своє відображення у багатьох правових системах, котрі передбачали специфічну процедуру вирішення економічних спорів⁷.

Стрімке зростання популярності торгового права вкотре підтвердило загальне правило, згідно з яким основним фактором успіху системи є її простота. Нижче на підтвердження цієї тези ще два яскраві приклади⁸, котрі були наведені відомими дослідниками Н. Латиповим та А. Вассерманом в одній із праць⁹.

Описана М. Коперником геліоцентрична система світу прийшла свого часу на зміну геоцентричній не тому, що вона стала відомою після її винайдення. Ні, геліоцентрична система була відома і раніше, М. Копернику лише вдалося вдало описати її – просто і красиво – і тому зрозуміло для багатьох, на відміну від традиційного на той час описання геоцентричної системи, запропонованого ще Птоломеєм. Його описання являло собою нагромадження величезної кількості неочевидних правил, винятків із них і складних розрахунків. Розуміння цього описання та його застосування потребували неабиякого рівня мислення та надзвичайних математичних навичок. Тому коло прибічників геоцентричної системи було апріорі вужчим, ніж у геліоцентричної системи світу. Таким чином, М. Коперник, описавши просто складні речі, різко – відразу в багато тисяч разів – наростив число тих, що розуміються на будові світу.

Так само Стівен Абдулфаттахович Джандалі, більше відомий у нас як Стів Джобс, свого часу різко збільшив кількість тих, хто вміє поводитися з інформаційною технікою. До нього комп’ютерні технології були в дусі Птоломея – розраховані на небагатьох професіоналів, котрі вирі-

⁷ Г Шершеневич, *Учебник торгового права* (по изданию 1914 г., СПАРК 1994) 31-7; О Бринцев та О Дрижанов та Я Шкабура, *У пошуках істини. Господарський суд Харківської області. 25 років* (Дім реклами 2016) 9-11; В Балух, *Історія комерційних судів: Історико-правове дослідження на прикладі Одеського комерційного суду (1808-1917)* (Юридична література 2006) 6-20; Д Притика, *Арбітражні суди в Україні: історичний нарис та перспективи розвитку* (Ін Юре 1998) 4-14.

⁸ Насправді таких прикладів дуже багато. Вся історія розвитку людства складається із випадків, коли саме радикальне спрощення системи призводило до її приголомшливого успіху. Серед найбільш відомих не можна не відзначити автомобіль Г. Форда “Модель А” (Генри Форд, *Моя жизнь. Мои достижения* (АСТ 2013) 81-2, 103-4) та автомат “АК” М. Калашнікова (‘Михаил Калашников’ (Wikipedia, 24 травня 2017) <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%88%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B8%D0%BB_%D0%A2%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D1%84%D0%B5%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87> дата обращения 24 Май 2017.

⁹ Н Латыпов и А Вассерман, *Острая стратегическая недостаточность. Страна на перепутье* (Астрель 2012) 391.

шували завдання для усіх інших. С. Джобс – комп'ютерний Коперник – зробив інтерфейс комп'ютера простим і інтуїтивно зрозумілим, залучив до тайнств користування новою технікою тих, хто взагалі не прагнув вникати в тонкощі електронних схем, систем обчислення та мов програмування.

Повертаючись до господарського (арбітражного) процесу, слід зазначити, що в радянський період принцип оперативності займав у ньому чільне місце. Т. Абова, розкриваючи зміст цього принципу, зазначала, що його сутність полягає в наділенні органів арбітражу та інших органів, які вирішують господарські спори, процесуальним порядком, котрий забезпечує правильне вирішення спорів, захист прав та інтересів організацій, народного господарства загалом економічними правовими засобами і в максимально короткі строки. Арбітражно-процесуальна форма повинна сприяти досягненню кінцевого результату з мінімальними витратами часу й сил, підкреслювала науковець. Виникнення конфлікту гальмує розвиток господарських відносин, перешкоджає своєчасному і належному здійсненню прав, виконанню обов'язків. Своєчасність й економічність необхідні для усіх видів правоохоронної діяльності. Однак використання в арбітражному процесі правових засобів, хоча і можливих в іншому юрисдикційному процесі, але таких, що уповільнюють рух справи, може завдати прямої шкоди народному господарству. Саме тому арбітражний процес має такий набір процесуальних засобів, котрий, забезпечуючи правильність кінцевого висновку, є вільним від зайвої прискіпливості та обрядовості¹⁰.

Принцип оперативності господарського (арбітражного) процесу ніколи не обмежувався питаннями суто процесуальних строків, хоча стислість останніх і була завжди його характерною рисою. На прикладі Правил розгляду господарських спорів державними арбітражами, затверджених Постановою Ради Міністрів СРСР від 5 червня 1980 р. № 440¹¹, можна виділити багато інших засобів, які забезпечували реалізацію цього принципу, зокрема: обмеженість засобів доказування; обмеженість дії принципів письменності, безпосередності, безперервності процесу; широкі повноваження держарбітражу з витребування доказів; неформалізований порядок ведення засідання; обмеженість кола підстав для відкладення розгляду справи, для зупинення провадження у справі; можливість розгляду справи без участі сторін, які не з'явилися на виклик суду, або взагалі без виклику; негайне набрання чинності рішенням

¹⁰ Т. Абова, *Арбитражный процесс в СССР (понятие, основные принципы)* (Статут 2007) 447-8.

¹¹ Правила рассмотрения хозяйственных споров государственными арбитражами (в ред. Постановления Совмина СССР от 16 апреля 1988 г. № 490) <http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_10335.htm> дата обращения 24 Май 2017.

у справі; неформалізованість процедури перегляду рішень у порядку нагляду та багато іншого.

Більшість із названих засобів первісно були успадковані й Арбітражним процесуальним кодексом України 1991 р.¹². Однак із плином часу в цей Кодекс вносилися зміни, які поступово – крок за кроком звужували дію принципу оперативності (простоти, економічності), ускладнюючи модель арбітражного (господарського) процесу та наближаючи її до моделі цивільного процесу. Причини такої “дегосподаризації господарського судочинства” мали комплексний характер¹³. Зокрема, це: перетворення державного арбітражу на арбітражний, а згодом на господарський суд; загальна демократизація суспільно-політичного життя; перехід економіки на ринкові рейки; розвиток глобалізаційних, євроінтеграційних процесів; політика запобігання та боротьби з корупцією в судочинстві тощо. Господарська гілка судової юрисдикції часто сама з прихильністю ставилася до таких суто цивілістичних нововведень. Адже це віддаляло господарську (арбітражну) юрисдикцію від її “темного” квазісудового минулого і наближало до образу класичного суду. З огляду на заклики про ліквідацію господарської юрисдикції як такої, котрі час від часу проголошували окремі політики, це мало неабияке значення. У результаті в Україні під впливом комплексу об’єктивних і суб’єктивних чинників сформувалася своя власна система господарського судочинства, яка поєднувала традиційні елементи цивільного судового процесу й окремі елементи суто господарського (арбітражного) процесу.

Принцип оперативності (простоти, економічності) хоча і не був нормативно закріплений у переліку принципів господарського процесу, але одностайно визнавався у вітчизняній науковій літературі¹⁴ та до кінця 2017 р. набував свого втілення у багатьох положеннях ГПК України. Останні в сукупності забезпечували порівняну простоту та швидкість господарського судочинства щодо цивільного та адміністративного процесів. Завдяки цьому система господарського процесу загалом відповідала вимогам, які ставилися до неї з боку держави, суспільства та господарюючих суб’єктів. У частині швидкості розгляду справ вона займала провідні позиції не тільки в Україні, а й поза її межами. При цьому

¹² Арбітражний процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed19911106> (дата звернення: 24.05.2018).

¹³ В. Ярков слушно зазначав, що у кожній країні світу складається своя система цивільної юрисдикції, котра несе в собі властиві цій державі риси і відображує ступень досягнутого суспільного компромісу при вирішенні питань судоустрою та судочинства. Тут багато не тільки об’єктивного, а й суб’єктивного, оскільки конкретні рішення приймають люди на основі найрізноманітніших, іноді випадкових факторів (А Гребенцов, *Развитие хозяйственной юрисдикции в России* (НОРМА 2002) 304).

¹⁴ Ніколенко (н 3) 56; Притика (н 5) 267; В Костюк (ред), *Господарське процесуальне право України: навчальний посібник* (Ін Юре 2009) 14; Е Харитоновна (ред), *Хозяйственное процессуальное право Украины: учебник* (Одиссей 2007) 34.

господарська процесуальна форма не припускала вульгаризації судового процесу і на належному рівні гарантувала захист прав та охоронюваних законом інтересів господарюючих суб'єктів.

Легко побачити, що нова форма господарського процесу, запроваджена Законом України “Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів”, є значно складнішою. Складається враження, що розробникам не вистачило часу та політичної волі, щоб зробити її простою, адже, як слушно зауважує М. Калашніков: “Зробити просте іноді в кілька разів складніше, ніж зробити складне”¹⁵. Переміщення ж авторами реформи акцентів уваги з боку забезпечення оперативності господарського процесу в бік запобігання різноманітним вірогідним процесуальним зловживанням остаточно розбалансувало всю систему господарського судочинства, зробило її повільною і громіздкою.

Ускладнення господарської процесуальної форми знаходить свій прояв як на концептуальному рівні, так і на рівні окремих інститутів і норм. Докладний аналіз цього питання виходить далеко за межі однієї статті і потребує досліджень монографічного рівня. Наразі вбачається можливим лише вказати на окремі стратегічні рішення, які є проявом скасування принципу оперативності і які в сукупності призводять до надзвичайного ускладнення господарського процесу.

По-перше, це запровадження в межах господарського процесу кількох видів судових проваджень із радикально різними процесуальними правилами кожного з них (статті 147–160, 161–246, 247–252 ГПК України) і з розмитими межами між ними (статті 12, 247 ГПК України). Ці межі включають у себе велику кількість різних об'єктивних і суб'єктивних факторів, а тому є нестабільними. Залежно від оцінки певних обставин допускається розгляд тотожних по суті справ за правилами різних проваджень і розгляд різних, зокрема й за складністю справ, у порядку одного виду провадження. При цьому неправильне визначення судом виду провадження є обов'язковою підставою скасування рішення (п. 7 ч. 3 ст. 277 ГПК України). Ясності в питання розмежування окремих видів проваджень Верховний Суд також поки що не додав, а навіть, навпаки, підвищив градус невизначеності. В одних випадках формально малозначні та незначної складності справи ним приймаються до розгляду як складні¹⁶,

¹⁵ Калашніков (н 8).

¹⁶ Ухвала Верховного Суду від 26 квітня 2018 р. у справі № 916/1993/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73631257> (дата звернення: 24.05.2018); Ухвала Верховного Суду від 26 квітня 2018 р. у справі № 924/781/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73699913> (дата звернення: 24.05.2018); Ухвала Верховного Суду від 4 травня 2018 р. у справі № 914/2087/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73836504> (дата звернення: 24.05.2018).

в інших випадках у доступі до касації формально складних справ судом відмовляється, із посиланням на їх фактичну малозначність¹⁷. Таким чином, у загальному підсумку тактичний вигравш диференціації проваджень у вигляді спрощення розгляду окремих категорій справ призвів до стратегічного програшу у вигляді ускладнення й уповільнення господарського процесу загалом.

По-друге, це впровадження складної розгалуженої конструкції процесуальних строків; мінімальних строків, які унеможливають рух справи до їх закінчення (статті 122, 157, 251, 252 ГПК України); максимальних (присічних) строків, які, за загальним правилом, унеможливають вчинення певних процесуальних дій після їх перебігу (статті 38, 81, 110, 122, 129, 130, 138, 142, 224, 225, 266 ГПК України), але допускають численні винятки у вигляді “поважних причин”; невиправдане збільшення окремих процесуальних строків та встановлення надто тривалих строків для порівняно простих процесуальних дій (статті 154, 159, 174, 176, 177, 195, 256, 273, 292 ГПК України); невиправдана диференціація порядків визначення та обчислення процесуальних строків (статті 140, 242, 248, 250, 251, 256, 260, 262, 263, 288, 292, 295, 298 ГПК України). У підсумку нова система процесуальних строків також ускладнює й уповільнює рух справи, збільшує загальну тривалість її розгляду.

По-третє, це надмірна зарегульованість судового процесу, введення елементів церемоніальності, обрядовості, котрі теж значно уповільнюють рух справи. Часто вони не несуть практичного смислового навантаження, однак роблять при цьому судові рішення та дії суддів надто вразливими для критики з позицій формалізму (статті 8, 65, 122, 158, 182, 188, 191, 192, 201, 204, 214, 218, 219, 232, 233, 240, 242, 270 ГПК України)¹⁸.

По-четверте, це покладення на суд обов’язків щодо активного сприяння реалізації сторонами власних процесуальних прав, що додає йому невластивих функцій “опікуна” учасника справи та сповільнює рух справи (статті 13, 158, 182, 185, 188, 191, 192, 205, 207, 240, 361, 363 ГПК України).

По-п’яте, це невиправдане розширення дискреційних повноважень суду (статті 33, 39, 72, 80, 81, 82, 74, 89, 91, 98, 99, 107, 119, 125, 129, 134, 135,

¹⁷ Ухвала Верховного Суду від 7 травня 2018 р. у справі № 909/14/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73836503> (дата звернення: 24.05.2018); Ухвала Верховного Суду від 2 квітня 2018 р. у справі № 910/10190/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73160756> (дата звернення: 24.05.2018); Ухвала Верховного Суду від 5 квітня 2018 р. у справі № 922/6287/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73249436> (дата звернення: 24.05.2018).

¹⁸ Вже є випадки, коли сторони, незадоволені судовими рішеннями, обґрунтовують свої скарги на них тим, що суд, на їхню думку, незадовільно виконав покладений на нього п. 15 ч. 2 ст. 182 ГПК України обов’язок щодо встановлення порядку ‘з’ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються під час розгляду справи по суті, про що зазначається в протоколі судового засідання’, хоча цей порядок і без того докладно й вичерпно визначено статтями 208–217 ГПК України (§ 3 глави 6 навіть має назву “З’ясування обставин справи та дослідження доказів”).

141, 145, 173, 178, 202, 207, 221, 226, 228, 230, 250, 251, 252, 256, 260, 261, 267, 270, 279, 288, 292, 293, 303, 329, 332, 341, 346, 352, 355, 370 ГПК України), яке в результаті ускладнює передбачуваність руху справи і фактично нівелює всю цінність запровадженої в процес розгалуженої системи “антисвабільних” запобіжників.

Висновки. Очевидно, що втрата господарською юрисдикцією головної своєї переваги – оперативності розгляду судових справ має низку далекосяжних негативних наслідків як для судової системи, так і для держави загалом. Позбавлення господарського процесу засад оперативності нівелює його цінність як спеціального потужного правового інструменту, призначеного для швидкого та ефективного вирішення конфліктів, що виникають в економіці України. Звісно, всі правові конфлікти в суспільстві повинні вирішуватися без зайвих зволікань. Однак зволікання з вирішенням господарських спорів є найбільш шкідливим, адже за сторонами цих спорів стоять не тільки і не стільки приватні інтереси окремих осіб, а передусім публічні інтереси всього суспільства й держави. Уповільнення та ускладнення вирішення спорів у галузі економіки зменшує рівень досягнень судової реформи, що проводилася під гаслами спрощення доступу до правосуддя та підвищення його ефективності, зменшує інвестиційну привабливість України, стає на заваді розвитку економічної активності в державі загалом.

У зв'язку з цим вбачається за доцільне запропонувати під час подальшої роботи над господарським процесуальним законодавством України ставити на чільне місце відому максиму Г. Сковороди – “Мова істини проста” – і рухатися у загальносвітовому тренді в напрямку спрощення правового регулювання, а не навпаки.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv [On Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Legal Proceedings of Ukraine and other legislative acts]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 3 zovtnia 2017 r. № 2147-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (accessed: 24.05.2018) (in Ukrainian).
2. Pravila rassmotreniya khozyaystvennykh sporov gosudarstvennymi arbitrazhami [Rules for the consideration of economic disputes by state arbitration]: postanovleniye Sovmina SSSR [Resolution of the USSR Council of Ministers] ot 16 aprelya 1988 g.

- № 490. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_10335.htm (accessed: 24.05.2018) (in Russian).
3. Arbitrazhnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Arbitration Procedural Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 6 lystopada 1991 r. № 1798-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed19911106> (accessed: 24.05.2018) (in Ukrainian).

Cases

4. Ukhvala Verkhovnoho Sudu [Ruling of the Supreme Court] vid 26 kvitnia 2018 r. u spravi № 916/1993/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73631257> (accessed: 24.05.2018) (in Ukrainian).
5. Ukhvala Verkhovnoho Sudu [Ruling of the Supreme Court] vid 26 kvitnia 2018 r. u spravi № 924/781/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73699913> (accessed: 24.05.2018) (in Ukrainian).
6. Ukhvala Verkhovnoho Sudu [Ruling of the Supreme Court] vid 4 travnia 2018 r. u spravi № 914/2087/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73836504> (accessed: 24.05.2018) (in Ukrainian).
7. Ukhvala Verkhovnoho Sudu [Ruling of the Supreme Court] vid 7 travnia 2018 r. u spravi № 909/14/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73836503> (accessed: 24.05.2018) (in Ukrainian).
8. Ukhvala Verkhovnoho Sudu [Ruling of the Supreme Court] vid 2 kvitnia 2018 r. u spravi № 910/10190/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73160756> (accessed: 24.05.2018) (in Ukrainian).
9. Ukhvala Verkhovnoho Sudu [Ruling of the Supreme Court] vid 5 kvitnia 2018 r. u spravi № 922/6287/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73249436> (accessed: 24.05.2018) (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

10. Abova T, *Arbitrazhnyi protses u SRSR (poniattia, osnovni pryntsypy)* [The Process of Arbitration in the USSR (Concept, Basic Principles)] (Statut 2007) (in Ukrainian).
11. Nikolenko L, *Hospodarske protsesualne pravo Ukrainy: pidruchnyk* [Economic Procedural Law of Ukraine: Textbook] (Feniks 2011) (in Ukrainian).
12. Prytyka D, *Pravovi zasady orhanizatsii diialnosti orhaniv hospodarskoi yurysdyktsii ta shliakhy yikh udoskonalennia* [Legal Bases of Organization of Activity of Bodies of Economic Jurisdiction and Ways of Their Improvement] (In Yure 2003) (in Ukrainian).
13. Grebentsov A, *Razvitiye khozyaystvennoy yurisdiktsii v Russii* [Development of Economic Jurisdiction in Russia] (NORMA 2002) (in Russian).
14. Shershenevich G, *Uchebnyk torgovogo prava* [Textbook of Trade Law] (po izdaniyu 1914 g., Firma Spark 1994) (in Russian).
15. Brintsev O ta Drizhanov O ta Shkabura Ya, *U poshukakh istyny. Hospodarskyi sud Kharkivskoi oblasti. 25 rokiv* [In Search of Truth. Economic Court of Kharkiv Region. 25 Years Old] (Dim reklamy 2016) (in Ukrainian).
16. Baluch V, *Istoriya komertsyinykh sudiv: Istoryko-pravove doslidzhennya na prykladi Odeskoho komertsyynoho sudu (1808-1917)* [History of Commercial Courts: Historical and Legal Study on the Example of the Odessa Commercial Court (1808-1917)] (Yurydychna literatura 2006) (in Ukrainian).
17. Pritica D, *Arbitrazhni sudy v Ukraini: istorychni narys ta perspektyvy rozvytku* [Arbitration Courts in Ukraine: Historical Sketch and Perspectives for Development] (In Yure 1998) (in Ukrainian).

18. Latypov N i Wasserman A, *Ostraya strategicheskaya nedostatochnost'. Strana na perePut'ye [Acute Strategic Insufficiency. Country at Rewind]* (Astrel' 2012) (in Russian).
19. Ford G, *Moya zhizn'. Moi dostizheniya [My Life. My Achievements]* (AST 2013) (in Russian).

Edited books

20. Kostyuk B (red), *Hospodarske protsesualne pravo Ukrainy [Economic Procedural Law of Ukraine]* (In Yure 2009) (in Ukrainian).
21. Kharitonova E (red), *Khozyaystvennoye protsessual'noye pravo Ukrainy [Economic Procedural Law of Ukraine]* (Odissey 2007) (in Russian).

Websites

22. 'Mikhail Kalashnikov' (*Wikipedia, the free encyclopedia*) <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%88%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2,%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B8%D0%BB_%D0%A2%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D1%84%D0%B5%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87> accessed 24 May 2018 (in Russian).
23. 'Stroky v novykh protsesualnykh kodeksakh' ['The Lines in the New Procedural Codes'] (*Facebook*, 24 Traven 2017) <<https://www.facebook.com/juronline/photos/pcb.370108120101290/370108026767966/?type=3&theater>> accessed 24 May 2018 (in Ukrainian).

Oleksii Bryntsev

ON THE ISSUE OF THE RESPONSIVENESS PRINCIPLE
IN ECONOMIC COURT PROCEEDINGS
IN THE CONTEXT OF UNIVERSALIZATION
OF THE COURT PROCESS IN UKRAINE

ABSTRACT. In Ukraine, in the course of implementation of the court universalization policy, the principles (foundations) of economic, civil and administrative court proceedings have been unified. On the one part, this allowed eliminating a large number of hindrances to the access to justice ensuing from artificial differences which existed between the procedural codes. But on the other part, as a result of this policy, special types of the court process have lost some of their specific features, and in this connection – also opportunities and advantages. In particular, the fundamental branch-specific principle of the economic process – the principle of responsiveness (simplicity, economy) was actually abolished.

The article aims at analyzing the reasons giving rise to the principle of responsiveness (simplicity, economy) in the economic process and the implications of its abolition within the framework of the court process universalization policy.

The purpose of the article is to analyze why the principle of responsiveness (simplicity, efficiency) emerged in the economic process, and its role and the implications of abolition; and also to ascertain whether it is necessary to reinstate it.

The author demonstrates that the principle of responsiveness is a specific natural and historically contingent feature of the procedure according to which legal disputes are resolved in the economic sector. It is established that the main reason why the principle of responsiveness was introduced into the court process was the need to resolve commercial

Олексій Бринцев

disputes within the shortened timeline. Such a requirement stems from the fact that behind the parties to these disputes there are public interests of entire society and the State. The author proves that simplification of legal regulation of the court process is the key to its responsiveness and, hence, its efficiency. It is shown that the principle of responsiveness is implemented not only and not so much by setting short procedural deadlines, but also by a range of other procedural measures, which together make the process as simple, logical and predictable as possible. Ukraine has inherited the Soviet system of economic dispute resolution, which entirely complied with the principles of responsiveness. However, under the impact of various objective and subjective factors in the context of permanent reformation of the judicial system, the principle of responsiveness has been gradually withdrawn from the national economic process. The last step was the judicial reform of 2017, which in fact completely removed the principle of responsiveness from the economic procedural form. The author analyzes the main reformatory decisions which have formed the modern economic process in isolation from the basic principles of responsiveness, and comes to the conclusion that the tactical gain from such innovations is much less than the overall strategic loss in the form of complications and slowdown of the economic process on the whole.

KEYWORDS: principle of responsiveness; court process; court process universalization; judicial reform; branch-specific principles of economic procedure.